

Faciliteiten voor werkstudenten

Op termijn wordt het collegegeld voor deeltijdstudies drastisch verhoogd, althans als de recente hogeronderwijsplannen van het ministerie doorgang vinden.¹ Wie werkt naast zijn studie, zal dus een groot deel van zijn arbeidsinkomen als collegegeld moeten afdragen. Overigens staat daar tegenover dat de langstudeerboete voor deze deeltijdopleidingen-nieuwe-stijl wordt afgeschaft.

Werkstudenten staan dan voor de vraag of ze zich niet beter, tegen het lagere collegegeld van 1800 euro per jaar, voor een voltijdse studie kunnen inschrijven. In dat geval moeten ze de langstudeerboete (de collegegeldtoeslag van 3100 euro per jaar) voor liefnemen, maar die is pas verschuldigd nadat ze de nominale cursusduur van hun bacheloropleiding (c.q. masteropleiding), vermeerderd met een uitloopjaar, verbruikt hebben.

De beleidsvraag voor universiteiten en hogescholen is nu in hoeverre ze de werkstudent binnen hun voltijdse opleidingen tegemoet willen komen. Zijn zij bereid voor hem (haar) faciliteiten te creëren opdat hij (zij) geen onnodige studievertraging oploopt en binnen de boetevrije studieduur zoveel mogelijk studiepunten kan behalen? Hieronder worden de faciliteiten geïnventariseerd die werkstudenten zouden verwelkomen.

1. Diagnostisch toelatingsonderzoek en bijspijker cursussen

We hebben het dus over studenten die met betaalde arbeid geheel of gedeeltelijk in hun kosten van studie en levensonderhoud willen voorzien. Ze schrijven zich bij een voltijdse opleiding in, maar ze studeren parttime. Om hun slaagkans te vergroten, moeten ze zorgen dat ze als aankomende student goed beslagen ten ijs komen. In de aanloop tot hun studie zijn ze dus gebaat bij een diagnostisch toelatingsonderzoek: beschik ik over de kennis en vaardigheden die ik nodig heb om deze opleiding met vrucht te volgen? En als er deficiënties geconstateerd worden, moeten ze overwegen die eerst bij te spijkeren voordat ze zich inschrijven voor de geambieerde studie. Immers: vanaf het eerste jaar van inschrijving in de bachelor- c.q. masteropleiding begint de klok te lopen die uiteindelijk tot de langstudeerboete kan leiden.²

2. Vrijstellingen verlagen de studielast

Vele werkstudenten hebben een bijzonder studie- en arbeidsverleden. In het kader van het diagnostisch toelatingsonderzoek dient tevens te worden nagegaan of hun vrijstellingen kunnen worden toegekend op grond van elders vergaarde studiepunten, certificaten of diploma's, of meer in het algemeen: op grond van Eerder Verworven Competenties (EVC). Op die manier hoeven ze in hun opleiding minder studielast te verzetten, zodat ze de opleiding, in vergelijking met hun reguliere studiegenoten, in een kortere studieduur kunnen doorlopen.

Hierbij valt niet alleen te denken aan vrijstellingen van verplichte vakken, maar ook aan programmaonderdelen in de vrije keuzeruimte van het curriculum.³ Ook is het denkbaar dat hun een versneld programma kan worden geboden omdat sommige reguliere vakken niet meer in volle omvang doorlopen en getentamineerd hoeven te worden.

In het kader van het vrijstellingenbeleid kunnen sluitende afspraken met bepaalde vooropleidingen worden gemaakt: wie bijvoorbeeld de afstudeervakken A, B en C in mbo-opleiding X doorlopen heeft, krijgt vrijstelling van de corresponderende hbo-vakken. In de Verenigde Staten kent men ook afspraken met het vwo: de zgn. Advanced Placement arrangementen. Wie daar, onder toezicht van de universiteiten, een hoog cijfer voor een verzwaarde cursus behaald heeft, kan op basis daarvan als student een vrijstelling verdienen.

3. Planbaarheid van de studie: zorgvuldige voorlichting

De werkstudent moet zijn tijd en aandacht verdelen tussen zijn studieverplichtingen enerzijds en zijn werkverplichtingen anderzijds. Dat is vaak een kwestie van passen en meten. Voorwaarde is dan dat de student tijdig en zorgvuldig wordt voorgelicht over de studietaken die hem te wachten staan en dat hij in staat wordt gesteld een haalbare planning op te stellen om die taken uit te voeren. Abrupte roosterwijzigingen en onvoorziene piekbelastingen kunnen nauwelijks worden opgevangen in het krappe tijdsbudget van de werkstudent.

¹ <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/deeltijdstudie-wordt-onbetaalbaar> (1/4/2012).

² Preciezer geformuleerd: alle jaren tellen mee waarin de student op peildatum 1 oktober tegen een laag collegegeld bij een bachelor- c.q. masteropleiding stond ingeschreven.

³ Examencommissies van universitaire bacheloropleidingen kunnen in dit verband overwegen ook vrijstellingen op grond van behaalde hbo-vakken te verlenen.

4. Roosterfaciliteiten: combineerbaarheid van werk en studie

Bij het opstellen van de onderwijs- en tentamenroosters pleegt men zich vooral door bedrijfseconomische overwegingen te laten leiden: hoe kunnen we onze studenten tegen zo laag mogelijke kosten bedienen? Het gaat om doelmatig beheer van de personele, materiële en huisvestingsmiddelen van de onderwijsinstelling. Als men werkstudenten adequaat wil bedienen, moeten de roostermakers daarentegen klantgericht te werk gaan: hoe kunnen we het rooster inrichten opdat studenten hun tijd doelmatig kunnen benutten en opdat er niet onnodig tijd wordt afgesnoept van hun concurrerende bezigheden? Daartoe zal men ernaar streven hun wekelijkse onderwijsverplichtingen in een beperkt aantal dagen en dagdelen te concentreren, loze tussenuren te vermijden en de benodigde reizen te reduceren. Niet de kostenreductie voor de onderwijsinstelling is richtinggevend, maar vermindering van de bruto tijdskosten voor de student.

5. Roosterfaciliteiten: spreidbaarheid van de studiebelasting

Werkstudenten hebben in principe 52 weken per jaar voor hun studie beschikbaar. Daar gaan natuurlijk vakantieweken van af en de eventuele perioden waarin ze fulltime werken, maar gewoonlijk blijft er een aanzienlijk aantal weken over die in principe voor studie hadden kunnen worden ingezet. De werkstudent wordt echter geconfronteerd met gedwongen onderbelasting en leegloop. Het inschrijvingsjaar bestrijkt de hele periode van 1 september tot 31 augustus en daar betalen studenten ook collegegeld voor, doch ze krijgen minder waar voor hun geld:

- in de academische vakanties ligt het onderwijsbedrijf stil en het tentamenprogramma is evenmin afgestemd op studenten die deze vakantieperioden productief willen maken;
- tijdens en na de tentamenperioden treedt eveneens gedwongen onderbelasting en leegloop op; en
- ook tijdens de eerste weken van de onderwijsperioden komt het te vaak voor dat studenten nog niet in de gelegenheid worden gesteld op volle kracht te studeren.

Kortom: voor de student is het academisch jaar een circuit van hollen en stilstaan. In sommige perioden worden werkstudenten overbelast, terwijl er in andere weken en maanden weinig of niets te doen valt. Ze zouden baat hebben bij een programma-opzet waarin ze de studiebelasting evenwichtig kunnen spreiden over het hele studiejaar. De zomervakantie zou zich bijvoorbeeld prima lenen voor het aanbieden van inhaalcurssussen en van herkansingtentamens voordat het nieuwe studiejaar begint.

6. Spreiding van het programma over de gehele toegelaten studieduur

De cursusduur (C) van een voltijds programma is gebaseerd op 60 studiepunten per inschrijvingsjaar, maar de student mag er langer over doen (C+1): hem wordt een boetevrij uitloopjaar gegund. Hij kan dus een jaar studievertraging oplopen voordat hij door de langstudeerboete getroffen wordt. Maar werkstudenten krijgen niet de gelegenheid dat uitloopjaar optimaal te gebruiken, want het aangeboden onderwijs- en tentamenprogramma van voltijdse opleidingen is onvoldoende afgestemd op hun wekelijkse en jaarlijkse belastbaarheid. Wat zij nodig hebben is een aangepast studiecontract: als jij je naar vermogen inzet, zorgen wij voor een onderwijs- en tentamenprogrammering die optimaal daarop is afgestemd. In het studiecontract wordt dus afgesproken dat de werkstudent, over de jaren heen, een onderwijs- en tentamenprogramma kan volgen dat is aangepast aan zijn individuele studieplan.

7. Verhoging van de studieproductiviteit

Studenten moeten studietijd investeren om leerwinst te produceren en de opleidingsdoelen te bereiken. Voor werkstudenten is het van het grootste belang dat improductieve studieverplichtingen geschrapt worden en dat de leerwinst per geïnvesteerd studie-uur geoptimaliseerd wordt. Dat is de kern van goed onderwijs: docenten moeten zuinig omgaan met de tijd die de student in zijn studie steekt en zij moeten bevorderen dat de student doelmatig en effectief kan studeren. Werkstudenten zijn vooral gebaat bij:

- strakke beheersing van het tijdsbeslag van papers, scripties en werkstukken, zodat de tijdskosten in een redelijke verhouding staan tot de leerbaten (en tot de honorering in studiepunten) en zodat de student niet onnodig tijd verliest;
- verstandige inrichting van projecten en groepswork (of gelegenheid tot het verrichten van een vervangende individuele opdracht);
- betere begeleiding in struikelvakken (zodat de student een grotere kans van slagen heeft) en betere faciliteiten voor diegenen die voor het tentamen gezakt zijn (aanvullende training en tentaminering, of snelle herkansing);
- sanering van ondoelmatige onderwijsmethoden, studiematerialen en studietrajecten (Engelstalig onderwijs voor Nederlandstalige studenten; cursussen die onvoldoende op elkaar aansluiten, stages met onvoldoende leeropbrengst, etc.).

8. Duale opleidingstrajecten: integratie van werk en studie

Een drastische bijdrage tot de studieproductiviteit van werkstudenten, is het duale opleidingstraject. Een deel van de studieverplichtingen wordt in het kader van een betaalde werkkring vervuld. Voorwaarde is uiteraard dat de arbeidstaken van voldoende niveau zijn en nauw bij de studie aansluiten. Het verschil met de traditionele stages is dat de student enerzijds parttime in loondienst is bij het 'leerbedrijf' en dat er anderzijds een intensieve wisselwerking tussen onderwijsdeelname, studeren, werkplekleren en tentamieren tot stand wordt gebracht.

In afgezwakte vorm kan men tevens van dualisering spreken als de werkstudent in de gelegenheid wordt gesteld binnen de eigen betaalde werkkring (of binnen de eigen onderneming) aan zijn stageverplichtingen te voldoen.

9. Geen belemmeringen van de studievoortgang

Ten slotte moeten we hier beleidslijnen aanstippen die bij de werkstudent studievertraging veroorzaken, terwijl ze, paradoxaal genoeg, juist bedoeld zijn om het studietempo van de deelnemers van een voltijdse opleiding te bevorderen. Men hanteert een stok achter de deur: als je niet hard genoeg studeert, staat je een fikse straf te wachten. Wie voor een tentamen gezakt is, mag pas volgend jaar herkansen of moeten het programma-onderdeel zelfs in z'n geheel doubleren. Ook wie het tentamen gehaald heeft maar vervolgens te veel studievertraging oploopt, moet het tentamen alsnog overdoen (beperkte geldigheidsduur van behaalde studiepunten!). En wie in een jaar te weinig studiepunten heeft behaald, wordt met een bindend studieadvies (BSA) uit de opleiding verwijderd. Dergelijke strafmaatregelen belemmeren de studievoortgang en gaan vaak ook met gedwongen leegloop gepaard. Dat is uiteraard funest voor werkstudenten. Zij hebben juist positieve faciliteiten nodig om de opleiding in hun lagere studietempo te kunnen doorlopen. Dan is dit soort strafmaatregelen wel het laatste waarop ze zitten te wachten.

10. Discussie

Tot zover mijn inventarisatie: negen faciliteiten die werkstudenten in een voltijdse opleiding zouden verwelkomen om de toegelaten studieduur (C +1) zo goed mogelijk te kunnen benutten. Ik heb ongetwijfeld nog een aantal maatregelen vergeten die voor hen van belang kunnen zijn, maar dit lijstje volstaat om de gedachten te bepalen.

De bewindslieden stellen dat het onderwijsaanbod van de universiteiten en hogescholen niet flexibel genoeg is om tegemoet te komen aan de opleidingsbehoeften van diegenen die werk en studie willen combineren. De hedendaagse *voltijdse opleidingen* zijn voor deze doelgroep inderdaad niet flexibel genoeg, maar in hun *deeltijdopleidingen* bieden de universiteiten en hogescholen (waaronder de Open Universiteit) goede studiekansen voor deze doelgroep. Door de nieuwe regeringsplannen wordt dat echter geblokkeerd.¹ De parttimers worden in het keurslijf van de voltijdse opleidingen geperst (C+1, met de langstudeerboete als zwaard van Damocles), tenzij ze een torenhoog instellingscollegegeld betalen.

In dit opstel heb ik onderzocht in hoeverre universiteiten en hogescholen hun voltijdse opleidingen binnen de wettelijke randvoorwaarden flexibeler kunnen inrichten teneinde parttimers in staat te stellen toch tegen het normale collegegeld een diploma te halen. We kunnen voorzichtig concluderen dat er binnen de voltijdse opleidingen wel mogelijkheden zijn om deze doelgroep beter te bedienen. Maar dat zal forse beleidsombuigingen vereisen en ook zal het de exploitatiekosten per student vermoedelijk doen stijgen.

Wes Holleman

weblog onderwijs 5-4-2012

<http://www.onderwijsethiek.nl>